

Ks. WŁADYSŁAW CHAIM CSsR

AKCEPTACJA PRAWD RELIGIJNYCH A UKŁAD POTRZEB PSYCHICZNYCH

PROBLEM BADAŃ

Co pewien czas otrzymujemy procentowe wskaźniki „popularności Pana Boga” oraz różnych Jego koncepcji, „stanu wiary w narodzie” czy też subiektywnie spostrzeganego wpływu wiary na życie osobiste. Informuje się społeczeństwo o wzroście i obniżaniu się autorytetu Kościoła, określa się liczbę praktykujących i niepraktykujących, stopień rozziwienia między wiarą i moralnością, poziom wiedzy religijnej czy wreszcie stosunek do prawd religijnych nauczanych przez Kościół.

Z badań dowiadujemy się, że ludzie mimo przyznawania się do wiary w Boga i do Kościoła różnią się w zakresie stosunku do różnych aspektów własnej religii. Obszarem, który wzbudza duże zainteresowanie nauk społecznych, jest stosunek do systemu doktrynalnego religii chrześcijańskiej, cechujący się dużą dowolnością w akceptacji religijnych dogmatów. To zjawisko określa się za pomocą pojęcia „religijności selektywnej”¹.

Urząd Nauczycielski Kościoła — a także teologia — istotę tego zjawiska upatruje w sferze duchowej, w paraliżu ludzkiego ducha, wskutek którego człowiek nie reaguje na Objawienie wiarą, Boga traktując jako hipotezę, często o marginalnym znaczeniu².

¹ Podsumowanie badań socjologicznych nad polską religijnością zawiera artykuł J. Bania ka: *Fenomen katolicyzmu polskiego*, „Znaki Czasu” 28:1992, s. 64—102. Wyniki najnowszych badań religijności Polaków znajdują się w książce: *Religijność Polaków 1991 — studia empiryczne z socjologii religii*, Warszawa 1993. Wybrane dane z tych badań zamieścił „KAIBiuletyn” 1:1993. Informacje o religijności w Europie Środkowej znajdują się w „KAIBiuletynie” 5:1993. Analogiczne informacje o religijności w Europie Zachodniej podaje np.: R. Sigelman, *Review of the Pools (Multinational Surveys of Beliefs)*, „Journal for the Scientific Study of Religion” 16:1977, s. 289—294.

² Por. J. Ratzinger, *Aby Bóg był wszystkim we wszystkich*, „Znaki Czasu” 28:1992, s. 3—16. Zarówno *Katechizm Kościoła Katolickiego* jak i encyklika *Veritatis splendor* są zamierzone jako pomoc w przezwyciężeniu kryzysu wiary i moralności w Kościele.

W socjologicznych analizach sugeruje się instytucjom i osobom odpowiedzialnym za religijne wychowanie, by bardziej uwzględniały społeczno-kulturowe determinanty życia religijnego, do jakich należy pluralizm kulturowy i światopoglądowy, kryzys przekazywania wartości, status społeczny, migracja ludzi, wiek, płeć, wykształcenie czy mentalność.

Całościowa diagnoza religijnego życia i jego pełniejsze rozumienie winny uwzględnić psychologiczne źródła religijności selektywnej, wywodzące się z interakcji między treściami wiary i życiem psychicznym człowieka.

Ten właśnie problem psychologicznych korelatów akceptacji doktryny chrześcijańskiej jest przedmiotem analiz w niniejszym artykule. Psychologiczna analiza selektywnej akceptacji doktryny religijnej jest ważna, ponieważ to właśnie identyfikacja z określoną doktryną stanowi podstawowe kryterium tożsamości religijnej i kościelnej. Analiza taka jest ważna również z tej racji, że przekonania religijne tworzą rdzeń religijności³. Za punkt wyjścia w analizie zjawiska bierze się przekonania religijne jako składnik religijnej postawy, ortodoksję jako fenomen psychospołeczny oraz płaszczyznę treści doktrynalnych.

Religijność selektywną analizowaną w koncepcji postawy interpretuje się jako niespójność asercji przekonań doktrynalnych konstytuujących jej poznawczy komponent. Korelatami określonych typów niespójności są np. potrzeby i wartości⁴.

W świetle koncepcji psychospołecznej i jej logiki, heterodoksja jest efektem braku aprobaty dla nauczania kościelnej instytucji. Taka aprobata determinowana jest przez doświadczenia osobiste jednostki, jej rozumowanie i jej więzi społeczne⁵.

Selektywność analizuje się również na płaszczyźnie religijnych treści, czyli tego, „w co” wierzymy. Definiuje się ortodoksję religijną, poszu-

³ Analiza czynnikowa wykazała, że wśród pięciu wymiarów religijności wyodrębnionych przez Glocka i Starka wymiar ideologiczny ma dominujące znaczenie. Natomiast analiza czynnikowa metody stosowanej w tych badaniach (SSPR) wykazała, że asercja religijnej doktryny jest zakorzeniona w religijnym doświadczeniu, myśleniu i uspołecznieniu. Por. R. R. Clayton, *5-D or 1?*, „Scientific Study of Religion” 10:1971, z. 1 s. 37—40; W. Chaim, *Religijność spójna. Pojęcie i pomiar*, „Analecta Cracoviensia” 23:1991 s. 3—14.

⁴ Por. J. Blachnicka, *Próba analizy spójności postaw religijnych młodzieży*, „Studia Religiosa” 4:1979, s. 83—105; W. Chaim, *Psychologiczna analiza religijności niespójnej*, Lublin 1991.

⁵ Por. A. Godin, *Orthodoxie religieuse et psychologie sociale*, „Nouvelle Revue Theologique” 6:1972 s. 620—637; P. Guilluy, *Foi catholique et psycho-sociologie religieuse*, „Revue Theologique de Louvain” 13:1982, s. 131—162.

kuje jej wymiarów, uwarunkowań językowych, psychologicznych źródeł, a ich wzajemnym oddziaływaniem wyjaśnia się występowanie zgodności lub niezgodności przekonań z twierdzeniami doktryny religijnej⁶. Stwierdzono np., że z pełną ortodoksyjnością idzie w parze intensywność uczucia i ekspresji miłości i szczęścia. Z brakiem ortodoksji natomiast związane były uczucia i zachowania wyrażające nienawiść⁷.

Ta ostatnia perspektywa została przyjęta w tych badaniach w celu przeanalizowania powiązań między akceptacją religijnych prawd i układem potrzeb. Analiza selektywnego stosunku do depozytu wiary wykazuje, że religijne prawdy w różnym stopniu są „podatne” na odrzucanie. Istnieje pewna kolejność w odrzucaniu religijnych twierdzeń. Najczęściej podważa się dogmaty eschatologiczne (nieśmiertelność duszy, zmartwychwstanie ciał, istnienie piekła), kościelne (nieomyślność papieża), mariologiczne (niepokalane poczęcie N. M. Panny). Najbardziej odporne na „erozję” są prawdy o istnieniu Boga i o Chrystusie jako Bogu-Człowieku. Bardziej podatne na selektywność okazują się prawdy wyłącznie katolickiego nauczania⁸.

Zakładając istnienie związku między akceptacją religijnych prawd i osobowością, poddamy to założenie weryfikacji w obszarze problematyki teocentrycznej (Bóg), chrystocentrycznej (Jezus Chrystus), eschatycznej (eschatologia) i eklezjalnej (Kościół).

Psychologicznych korelatów natomiast będziemy poszukiwać w układzie potrzeb psychicznych człowieka suponując, że potrzeby determinują jego postawę wobec treści wiary. Pewne potrzeby mogą kierować jednostkę do Kościoła (grupa religijna, doktryna), jeśli spostrzeża ona w religii możliwość ich zaspokojenia. Jeżeli z kolei, zaspokojenie określonych potrzeb pozostaje w konflikcie z religijnymi normami i wartościami, jednostka będzie unikać kontaktu z religią. Jeszcze inne potrzeby mogą nie wykazywać funkcjonalnego związku ze stosunkiem do przedmiotu religijnego.

Z drugiej strony, doświadczenie prawdziwości treści wiary (dogmat), religijna interpretacja świata i własnego życia, więź z Kościołem odcis-

⁶ Por. J. T. Fullerton, B. Hunsberger, *A Unidimensional Measure of Christian Orthodoxy*, „Journal for the Scientific Study of Religion” 21:1982, s. 317—326; D. B. Lindzey, B. W. Sirotnik, J. Heeren, *Measuring Christian Orthodoxy: Reassessing the Issue of Unidimensionality*, „Journal for the Scientific Study of Religion” 25:1986, s. 328—338; R. A. Hunt, *Mythological — Symbolic Religious Commitment: The LAM Scales*, „Journal for the Scientific Study of Religion” 11:1972, s. 42—52.

⁷ J. O. Balswick, J. Balkwell, *Religious Orthodoxy and Emotionality*, „Review of Religious Research” 19:1978, s. 308—319.

⁸ Por. L. Sigelman, *Review of the Pools. Multi-Nation Surveys of Religious Beliefs*, „Journal for the Scientific Study of Religion” 16:1977, s. 289—294.

ka się na osobowości, rozwijając pewne potrzeby, zmieniając ich nasilenie czy sposoby gratyfikacji⁹.

Interakcja między potrzebami i przedmiotem religijnym jest złożona, między innymi ze względu na funkcję religijności w osobowości. Doktryna religijna pełni funkcję egocentryczną, jeśli służy do infantylnego zaspokajania potrzeb, zniekształcającego percepcję prawdy, blokującego jej głębsze zrozumienie i własny rozwój religijny. Zaś funkcję rozwojową pełni, jeśli służy samorealizacji, orientacji w rzeczywistości, samotranscendencji i poszukiwaniu oraz rozwijaniu kontaktu z Bogiem. Tak np. doktryna o Bogu jako podstawie wszystkiego i jako gwarancji wieczności, doktryna o Kościele z jego autorytetem i tradycją może zaspokajać potrzebę bezpieczeństwa, przetrwania, identyczności. Jednakże w niedojrzalej religijności ta doktryna może być wykorzystywana do ucieczki przed konfrontacją z życiem, do zabezpieczenia się przed lękiem związanym z doświadczaniem przemijania, skończoności, śmierci, samotności. Identyfikacja z instytucją i doktryną religijną może służyć potrzebom agresji, dominacji, narcyzmu.

Człowiekowi, z jego potrzebą poznawczej orientacji, religia daje zwartą teorię świata, natury, egzystencji człowieka, zjawisk społecznych i śmierci. Potrzebie rozumienia siebie, własnych myśli, przeżyć i działań religia wychodzi naprzeciw z rytuałami i teologią. Potrzebę radzenia sobie z doświadczeniem uniwersalnym (cierpienie, życie, śmierć, miłość, zło) zaspokaja oferując religijne symbole i sposoby ich interpretacji, porządkujące i ukierunkowujące irracjonalne siły człowieka.

Potrzebę posiadania sensu religia gratyfikuje podsuwając człowiekowi religijne sensory, cele i religijną filozofię życia. Potrzeba kontaktu społecznego może prowadzić jednostkę do Kościoła lub grupy religijnej. Religijna instytucja prawie zawsze ma charakter kontekstu i pośrednika w relacji jednostki do prawd wiary. W kontakcie z Kościołem potrzeby jednostki mogą być gratyfikowane, ale i frustrowane. Jakość relacji z kościelnymi autorytetami, instytucjami, grupami współdeterminuje stopień akceptacji treści nauczania kościelnego¹⁰.

⁹ Por. N. H. Malony, *Undertanding your Faith*, Abingdon Nashville 1978, s. 28; M. J. Meadow, R. D. Kahoe, *Psychology of Religion. Religion in Individual Lives*, New York 1984, s. 36.

¹⁰ Por. N. H. Malony, jw., s. 28 nn.; J. M. Meadow, R. D. Kahoe, jw., s. 19 nn.

BADANIA WŁASNE

I. Strategia badań

1. Założenia

Zakłada się istnienie zależności między stopniem akceptacji systemu doktrynalnego religii i układem potrzeb jednostki. Zakłada się także, że te zależności są uwarunkowane problematyką religijnego nauczania (wymiar: teocentryczny, chrystocentryczny, eschatyczny i eklezjalny).

2. Metody

Skala Spójności Przekonań Religijnych (SSPR)

Metoda liczy w całości 66 twierdzeń na temat prawd wiary. Ich zgodność z nauką Kościoła została sprawdzona przez kompetentnych teologów. Metoda ta spełnia wymagania stawiane testom psychologicznym. 44 twierdzenia, sformułowane egzystencjalnie (sformułowania prawd wiary odwołują się do egzystencjalnych doświadczeń współczesnych ludzi), tworzą *Skalę Spójności Przekonań Religijnych*, która jest przeznaczona do badania zgodności przekonań z nauczaniem Kościoła katolickiego oraz do badania ich wewnętrznej spójności.

Ze względu na pierwsze przeznaczenie, metoda *SSPR* zawiera 9 twierdzeń teocentrycznych (*Th*), 12 twierdzeń chrystocentrycznych (*Ch*), 8 twierdzeń eschatycznych (*Es*) i 14 twierdzeń eklezjalnych (*Ek*). Cztery spośród twierdzeń eschatycznych zostały również sformułowane w języku tradycyjnie używanym oraz w języku ujmującym osobiste doświadczenia w kontakcie z Bogiem. Razem z odnośnymi sformułowaniami eschatycznymi *SSPR* zostaną one użyte do badania wpływu języka religijnego na związek doktryny z układem potrzeb.

Do każdego twierdzenia badani ustosunkowywali się wybierając jedną z siedmiu możliwych odpowiedzi: od „zdecydowanie zgadzam się” do „zdecydowanie nie zgadzam się”¹¹.

Wskaźnik Upodobań (WU) G. G. Sterna

Metoda ta została opracowana przez Sterna do badania struktury potrzeb na bazie ich listy sporządzonej przez H. A. Murraya. Wg Murraya podłoże potrzeb jest fizjologiczne i mogą być one wzbudzone przez czynniki wewnętrzne lub przez bodźce zewnętrzne.

Potrzeby znajdują się we wzajemnej interakcji. Istnieje pewna hierarchia potrzeb, przez co pewne tendencje mają przewagę nad innymi.

¹¹ Dokładne dane dotyczące psychometrycznej wartości *SSPR* znajdują się w: W. Chaim, *Psychologiczna analiza...*

Niekiedy jeden kierunek działania prowadzi do zaspokojenia wielu potrzeb. Wzbudzanie potrzeby wywołuje stan napięcia, a jej zaspokojenie pociąga za sobą redukcję napięcia. Człowiek działa tak, jakby zamierzał zwiększyć zadowolenie i zmniejszyć napięcie.

Determinantami zachowania działającymi w środowisku osoby są tzw. „presje”, czyli właściwości obiektu środowiskowego, ułatwiające lub utrudniające podmiotowi osiągnięcie zaspokojenia swych potrzeb. Łatwiej przewidzimy zachowanie jednostki, jeśli znamy również jej sposób spostrzegania czy interpretowania swego środowiska. Na rodzaje presji i ich siłę mają wpływ ważne zdarzenia i oddziaływania z okresu dzieciństwa.

Potrzeba może mieć swój integrat (integraty), czyli ukształtowaną niezbędność pewnego rodzaju interakcji z określoną osobą lub obiektem. W przypadku istnienia takiego integratu, wzbudzenie potrzeby skłania daną osobę do poszukiwania we właściwy sposób obiektu środowiskowego odpowiadającego wyobrażeniu, które było częścią integratu potrzeby¹².

Wg G. Sterna potrzeba reprezentuje cele albo zamiary, których współwystępowanie służy dobru jednostki. O jej istnieniu wnosi się na podstawie analizy interakcji zespołu zachowań charakteryzujących tę jednostkę. Źródłem możliwych zachowań są wszystkie konkretne sytuacje życiowe.

Kwestionariusz Sterna mierzy 20 potrzeb psychicznych, kilkanaście tzw. wewnętrznych czynników i ogólnych cech osobowości oraz zmienne osobowości: praktyczne nastawienie do rzeczywistości, pruderię, zainteresowania humanistyczne, przyrodnicze i społeczno-polityczne.

Test *Wskaźnik Upodobań* składa się z 300 pytań, na które odpowiada się przez zakreślenie jednej z dwóch odpowiedzi: „Lubię”, „Nie lubię”. Pytania testowe opisują 30 skal badających potrzeby — oparte głównie na koncepcji Murraya — i ich natężenie. 12 spośród tych skal ma charakter dwubiegunowy (np. skala I: „Impulsywność — Rozwaga”). Każda ze skal składa się z 10 pytań. Maksymalny wynik każdej skali wynosi 10 punktów.

Test posiada wymagane współczynniki trafności i rzetelności, obliczone dla populacji amerykańskiej i polskiej¹³.

3. Procedura badań

Badania przeprowadzono w latach 1987—1988 na terenie Elbląga, Gdańska, Gliwic, Krakowa, Nysy, Ostrowca i Warszawy. Spośród 300

¹² Por. C. S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, Warszawa 1990, s. 204 nn.

¹³ Dane na temat walorów psychometrycznych testu, jego tekst oraz szerszy opis poszczególnych skal znajduje się w: S. Siek, *Wybrane metody badania osobowości*, Warszawa 1993, s. 86—134.

osób w wieku 25 do 45 lat, z wykształceniem przynajmniej średnim wybrano 260 osób religijnych, deklarujących się jako: zdecydowanie wierzący, wierzący lub raczej wierzący. Z tej grupy osób pobierano podgrupy (po 50 osób każda) o najwyższych i najniższych średnich wynikach w akceptacji wymiarów *SSPR*.

Grupy o wysokich i niskich wynikach w twierdzeniach teocentrycznych (*Th*), chrystocentrycznych (*Th*), eschatycznych (*Es*) i eklezjalnych (*Ek*) porównano w zakresie nasilenia potrzeb, mierzonych *WU* Sterna¹⁴.

II. Wyniki badań

1. Stosunek do prawd teocentrycznych a układ potrzeb

Istotne różnice w zakresie natężenia potrzeb między osobami z niską ($M = 4.8$) i wysoką ($M = 6.8$) akceptacją twierdzeń teocentrycznych (istnienie Boga, Bóg jako stwórca świata, Bóg jako stwórca człowieka,

Tabela 1. Istotność różnic we *WU* u osób z niską i z wysoką akceptacją prawd teocentrycznych

POTRZEBA	NIS. TH		WYS. TH		t	p.i.
	M	SD	M	SD		
humanizmu	4.5	2.61	5.5	2.38	-2.00	0.05
prakt. osiągnięć	5.1	2.01	6.0	1.74	-2.44	0.05
aktywności	5.0	2.34	6.8	1.82	-1.96	0.05
bierności	4.0	2.34	3.1	1.80	2.06	0.05
opiekuńczości	5.6	2.37	6.6	2.20	-2.31	0.05
odrzućenia	4.6	1.94	3.7	1.84	2.34	0.05
wrażeń zmysłowych	4.4	1.62	5.3	1.62	-2.29	0.05
narcyzmu	5.2	2.10	4.1	2.31	2.58	0.01
oparcia	7.1	2.35	8.3	1.64	-2.96	0.01
samowystarczalności	2.7	2.16	1.7	1.64	2.61	0.01
samoponiżenia	3.4	1.99	4.2	2.19	-2.10	0.05
obiektywizmu	6.7	2.13	8.1	1.79	-3.45	0.001
projekcji	3.3	2.13	1.9	1.79	3.45	0.001
osob. osiągnięć	2.7	2.64	3.8	2.54	-2.16	0.05

istnienie duszy nieśmiertelnej, wolność człowieka w relacji z Bogiem, grzech pierworodny, religijna odpowiedzialność za bliźniego, duchowość człowieka, istnienie szatana) przedstawia tabela 1¹⁵.

¹⁴ Treść prawd przynależących do poszczególnych grup tematycznych będzie podawana w trakcie prezentacji wyników.

¹⁵ W grupie o wys. *Th* było 30 mężczyzn i 20 kobiet a w grupie z nis. *Th* — 22 mężczyzn i 28 kobiet.

Z zestawienia wynika, że 14 potrzeb psychicznych wykazuje funkcjonalny związek ze stosunkiem badanych do prawd wiary, zogniskowanych wokół problematyki ogólnoreligijnej. Intensywna akceptacja teocentrycznych treści łączy się z dużym nasileniem następujących potrzeb:

- poszukiwania pomocy i oparcia w przyjaźni i miłości;
- opiekuńczości, okazywania współczucia i pomocy innym;
- dążenie do obiektywizmu, samodzielności i bezstronności sądów o świecie i ludziach oraz refleksji (0.07)¹⁶;
- zainteresowania sprawami społecznymi, kulturalnymi, historią;
- aktywności, intensywnej i wytrwałej wysiłków, działań;
- dążenia do konkretnych osiągnięć, przystosowania się do rzeczywistości.

Osoby ortodoksyjne mają także istotnie wyższe natężenie potrzeby poszukiwania i doznawania wrażeń zmysłowych oraz osobistych osiągnięć.

Osoby z obniżoną akceptacją prawd teocentrycznych charakteryzuje większe nasilenie potrzeb:

- narcyzmu (przesadnego zajmowania się własną osobą);
- projekcji (brak obiektywizmu co do własnej osoby i przesadne zachowania);
- izolowania się, odmawiania ludziom przyjaźni i poparcia, unikania więzi emocjonalnych, obojętności;
- bierności, unikania wysiłku, niechęci do działania;
- samowystarczalności, przeciwstawiania się nakazom autorytetów, chęć niezależności w działaniu.

Obniżona aprobata twierdzeń teocentrycznych idzie w parze z mniejszym nasileniem obiektywizmu, humanizmu, szukania oparcia, opiekuńczości.

Najbardziej odległe od związku z prawdami teocentrycznymi okazują się potrzeby: impulsywności, rozwagi, porządku, unikania poniżenia, dominacji.

2. Stosunek do prawd chrystocentrycznych a układ potrzeb

Istotne różnice w układzie potrzeb między grupami o niskiej ($M = 5.0$) i wysokiej ($M = 7.0$) akceptacji chrystocentrycznych twierdzeń (historyczność Jezusa Chrystusa, bosko-ludzka natura, objawienie się

Do porównania międzygrupowych wyników we WU Sterna posłużono się testem t Studenta. W tabelach są podane średnie wyniki (M), odchylenia standardowe (SD), wartość t oraz poziom istotności (p.i.).

¹⁶ Obraz zależności uzupełniono o te potrzeby, w których różnice są bliskie istotności a ich p.i. podano obok w nawiasach.

Boga, objawienie Boga jako Trójcy Osób, zmartwychwstanie, odkupienie człowieka, Kościół jako dzieło Chrystusa, obecność Chrystusa w: sakramentach w ogólności, podczas mszy św. i w słowie Pisma, niepokalane poczęcie N. M. Panny, wniebowzięcie Matki Chrystusa) przedstawia tabela 2¹⁷.

Tabela 2. Istotność różnic we WU u osób z niską i wysoką akceptacją praw chrystocentrycznych

POTRZEBA	NIS. CH		WYS. CH		t	p.i.
	M	SD	M	SD		
aktywności	5.9	2.51	6.9	1.76	-2.31	0.05
bierności	4.1	2.51	3.1	1.74	2.40	0.05
opiekuńczości	5.4	2.42	6.7	2.07	-2.79	0.01
oparcia	7.1	2.14	8.0	1.72	-2.44	0.01
samowystarczalności	2.9	2.14	2.0	1.72	2.47	0.01
obiektywizmu	7.1	2.20	8.0	1.74	-2.37	0.05
projekcji	2.9	2.20	2.0	1.72	2.37	0.05
zabawy	5.0	1.88	4.0	2.08	2.57	0.01
zmiany	4.7	1.80	3.7	1.92	2.52	0.01
stałości	5.3	1.80	6.3	1.98	-2.48	0.01

W badaniach wystąpiło 10 istotnych różnic między grupami o zróżnicowanej akceptacji chrystologii. Z pełną akceptacją twierdzeń chrystocentrycznych związane jest większe nasilenie potrzeb:

- doznawania opieki i oparcia ze strony przyjaznych ludzi;
- opiekowania się kimś potrzebującym pomocy;
- aktywności, gotowości do intensywnego działania;
- obiektywizmu i bezstronności sądów;
- stałości form zachowania, konsekwencji w działaniu, wierności;
- praktycznych osiągnięć, adaptacji do rzeczywistości (0.06).

Obniżona akceptacja twierdzeń chrystocentrycznych związana jest z kolei z większym nasileniem potrzeb:

- zabawy, unikania napięć, ucieczki od rzeczywistości, szukania przyjemności dla niej samej;
- zmienności w zakresie poglądów, zachowań, zobowiązań, zawodu;
- bierności, wynikającej ze zmniejszonej energii, apatii;
- projekcji, egocentryzmu w percepcji i myśleniu;
- samowystarczalności, przeciwstawiania się ograniczeniom, konwencjom, unikania odpowiedzialności;

¹⁷ W grupie o wys. Ch było 29 mężczyzn i 21 kobiet, w grupie o nis. Ch było 22 mężczyzn i 28 kobiet.

— agresji, jawnej lub ukrytej wrogości, pokonywania sprzeciwu siłą (0.07).

Ze stosunkiem do chrystologii nie wykazują żadnego związku potrzeby: porządku, wrażeń zmysłowych, seksualne, ekshibicjonizmu i przeciwdziałania.

3. Stosunek do prawd eschatycznych a układ potrzeb

Stosunek do prawd eschatologicznych zostanie ukazany na dwa sposoby. Najpierw zobaczymy związek potrzeb z eschatycznym wymiarem przekonań w ogólności, a następnie w przypadku, gdy te same prawdy są podane w trzech alternatywnych wariantach językowych.

Istotne różnice w układzie potrzeb między osobami z niską ($M = 4.3$) i wysoką ($M = 6.8$) akceptacją prawd eschatologicznych (sąd Boży po śmierci, istnienie piekła, świętych obcowanie, istnienie czyśćca, powszechne zmartwychwstanie, istnienie nieba, powtórne przyjście Chrystusa, sąd ostateczny) zamieszczone są w tabeli 3¹⁸.

Tabela 3. Istotność różnic we WU u osób o różnym stopniu akceptacji prawd eschatycznych

POTRZEBA	NIS. ES		WYS. ES		t	p.i.
	M	SD	M	SD		
prakt. osiągnięć	5.3	2.03	6.2	1.77	-2.36	0.05
aktywności	6.1	2.45	7.2	1.39	-2.56	0.01
bierności	3.9	2.45	2.8	1.39	2.56	0.01
opiekuńczości	5.6	2.46	6.7	1.99	-2.32	0.05
osiągnięć	4.2	2.60	5.4	2.64	-2.33	0.05
oparcia	6.7	2.15	7.7	2.17	-2.13	0.05
samowystarczalności	3.1	1.97	2.2	2.07	2.08	0.05
stałości	5.4	1.75	6.4	1.98	-2.58	0.01

Związek z akceptacją eschatologii wykazuje 8 potrzeb na poziomie istotnym i cztery na poziomie zbliżonym do istotnego.

U osób przyjmujących prawdy eschatologiczne występuje większe nasilenie potrzeb:

- doznawania opieki i oparcia;
- okazywania życzliwości ludziom, opiekowania się nimi;
- aktywności, intensywnych wysiłków i wytrwałych działań;
- stałości w zachowaniu i zaspokajaniu potrzeb;
- dążenia do praktycznych osiągnięć, przystosowania się;

¹⁸ W grupie o wys. Es jest 28 mężczyzn i 22 kobiety. W grupie z nis. Es jest 22 mężczyzn i 28 kobiet.

- osiągnięć, działania efektywnego i na wysokim poziomie;
- unikania cierpienia, niebezpiecznych sytuacji (0.06).

Osoby nie aprobujące tych prawd przy mniejszym natężeniu wymienionych potrzeb wykazują względnie większe nasilenie potrzeb: samowystarczalności i niezależności, pasywności i apatii oraz narcyzmu, zaprzęgnięcia własną osobą (0.07), zmieniania upodobań i zachowań (0.07), wrogości i agresywności (0.06). Najdalej od związku z akceptacją eschatologii znajdują się potrzeby: afiliacji, unikania poniżenia, rozwagi, doznawania wrażeń zmysłowych.

Tabela 4. Istotność różnic we WU u osób o różnym stopniu akceptacji prawd o sądzie, czyśćcu, piekle i niebie z uwzględnieniem języka religijnego (*Es/j/*)

POTRZEBA	NIS. <i>ES/j/</i>		WYS. <i>ES/j/</i>		t	p.i.
	M	SD	M	SD		
prakt. osiągnięć	5.2	2.08	6.3	1.89	—2.97	0.01
aktywności	5.8	2.45	6.9	1.60	—2.81	0.01
bierności	4.3	2.45	3.1	1.58	2.91	0.01
opiekuńczości	5.7	2.38	6.9	2.15	—2.78	0.01
odrzućcia	4.6	1.92	3.6	1.80	2.62	0.01
narcyzmu	5.1	2.16	4.2	2.57	1.98	0.05
samoponiżenia	3.3	2.04	4.2	2.23	—2.10	0.05
obiektywizmu	7.0	2.10	8.0	1.74	—2.49	0.01
projekcji	3.0	2.10	2.0	1.74	2.49	0.01
stałości	5.3	1.87	6.1	1.91	—2.06	0.05
osob. osiągnięć	2.6	2.49	3.6	2.47	2.49	0.01

W tabeli 4. z kolei widzimy różnice w układzie potrzeb u osób z wysoką i niską akceptacją wybranych treści eschatycznych (istnienie czyśćca, piekła, nieba, sądu ostatecznego)¹⁹. Sformułowano je trojako: egzystencjalnie, tradycyjnie i personalistycznie²⁰. Dzięki temu uzyskujemy pewniejszą informację o istnieniu zależności między przekonaniami eschatycznymi i potrzebami. Obserwujemy bowiem wpływ języka religijnego nie tylko na akceptację eschatologii jako takiej, ale i na rodzaj potrzeb, które wchodzi w interakcję ze stosunkiem do eschatologii, która to interakcja jest modyfikowana przez sposób formułowania eschatologicznych treści.

¹⁹ Gr. wys. *Es /j/* liczy 29 mężczyzn i 21 kobiet a nis. *Es /j/* 22 mężczyzn i 28 kobiet.

²⁰ Każda z badanych osób wyrażała swój stosunek do wybranych czterech prawd sformułowanych na trzy różne językowo sposoby. Dlatego średnie wyniki w tabeli nr 4 uwzględniają oceny, jakie badani dawali w każdym z trzech wariantów językowych prawdy o sądzie, czyśćcu, piekle i niebie.

Zastosowanie trzech różnych sformułowań tych samych treści łącznie, dla identyfikacji osób o wysokiej i obniżonej akceptacji twierdzeń eschatycznych, pozwoli uzyskać możliwie niezależny od języka religijnego wskaźnik akceptacji prawd eschatologicznych.

Uwzględnienie różnych sposobów formułowania prawd eschatologicznych zmienia rezonans w strukturze potrzeb; potwierdzone zostały różnice w zakresie potrzeb: praktycznych osiągnięć, aktywności — bierności, opiekuńczości (jest to jednak wyższy poziom istotności niż w przypadku jedynie wersji egzystencjalnej) i stałości. Nie potwierdziła się istotność różnic w potrzebach: osiągnięć, oparcia — samowystarczalności. Mniejsze jest także u osób selektywnych nasilenie potrzeby szukania oparcia (0.06) i poznawczej w zakresie przyrodoznawstwa i techniki. Wystąpiły różnice w nie wykazujących wcześniej oddźwięku potrzebach: odrzucenia, narcyzmu, samoponiżenia, obiektywizmu — projekcji i osobistych osiągnięć.

W strukturze potrzeb osób akceptujących twierdzenia eschatyczne najwyższe nasilenie mają potrzeby: dążenia do obiektywizmu, szukania oparcia u innych, okazywania pomocy, aktywności, przystosowania się do rzeczywistości, wierności i konsekwencji w działaniu.

Struktura potrzeb u osób o obniżonej akceptacji tych twierdzeń jest zdominowana przez potrzeby: obiektywizmu, szukania oparcia, okazywania pomocy, aktywności (lecz o istotnie słabszym nasileniu niż w grupie z wysoką eschatologią), stałości, praktycznych osiągnięć, narcyzmu. Dochodzi większe niż w grupie ortodoksyjnej nasilenie potrzeby narcyzmu, odrzucania i izolacji, bierności i projektowania własnych stanów na innych. Różnice w układzie potrzeb porównywanych grup mają więc charakter głównie ilościowy. Najbardziej odległe od eschatologicznych prawd są potrzeby: unikanie cierpienia, ukryta potrzeba osiągnięć, wrażeń zmysłowych, dominacji, unikania poniżenia, ekshibicjonizmu.

Wyniki powyższego zestawienia przemawiają za tym, że interakcja określonych potrzeb psychicznych i doktryny religijnej jest złożona i zależy także od sposobu formułowania prawd wiary.

4. Stosunek do prawd eklezjalnych a układ potrzeb

Eklezjologię reprezentują twierdzenia dotyczące: uznawania pośredniczącej roli Kościoła w kontakcie z Chrystusem, konieczności Kościoła dla bycia chrześcijaninem, pochodzenia władzy w Kościele, roli Kościoła w odnajdywaniu sensu życia, roli Kościoła w osobistym kontakcie z Bogiem, autorytetu Kościoła w kwestiach wiary i norm moralnych, poczucia oparcia w Kościele, autorytetu Kościoła w autentycznej interpretacji Objawienia, nieomyślności papieża, Kościoła jako warunku istnienia

chrześcijaństwa, uznawania nauki Kościoła w kwestiach życia małżeńskiego i seksualnego, hierarchicznego charakteru Kościoła, konieczności Kościoła do zbawienia.

Istotne różnice w zakresie układu potrzeb między grupami o niskiej ($M = 4.0$) i wysokiej ($M = 6.6$) akceptacji prawd eklezjalnych przedstawia tabela 5²¹.

Tabela 5. Istotność różnic we WU u osób z niską i wysoką akceptacją prawd eklezjalnych

POTRZEBA	NIS. EK		WYS. EK		t	p.i.
	M	SD	M	SD		
zaint. humanistycznych	4.2	2.71	5.5	2.44	-2.40	0.05
prakt. osiągnięć	5.2	1.87	6.0	2.07	-1.98	0.05
aktywności	5.9	2.18	6.7	1.67	-2.11	0.05
bierności	4.1	2.18	3.3	1.66	2.17	0.05
ładu wewnętrznego	5.2	2.03	6.0	2.11	-2.03	0.05
dysonansu wewnątrz.	4.8	2.03	4.0	2.11	2.03	0.05
uległości	5.3	1.84	6.1	1.67	-2.33	0.05
opiekuńczości	5.4	2.59	7.1	1.90	-3.69	0.0001
odrzućenia	4.5	2.22	3.6	1.73	2.44	0.05
unikania cierpienia	6.6	2.13	7.5	2.03	-2.21	0.05
osiągnięć	4.1	2.78	5.3	2.82	-2.03	0.05
oparcia	7.2	2.12	7.9	1.75	-2.00	0.05
samowystarczalności	2.8	2.13	2.1	1.75	2.05	0.05
zabawy	5.2	2.40	4.1	2.11	2.34	0.05
zmiany	4.7	1.97	3.9	2.03	2.00	0.05
stałości	5.3	1.97	6.2	2.04	-2.35	0.05
osob. osiągnięć	2.5	2.48	3.6	2.43	-2.16	0.05

Grupy osób o niskim i wysokim poziomie akceptacji twierdzeń eklezjalnych różnią się istotnie w zakresie 17 potrzeb WU Sterna. Jest to informacja o tym, że stosunek do eklezjalnego wymiaru religii jest bardzo silnie uwikłany w funkcjonowanie potrzeb psychicznych.

Grupa intensywnie akceptująca prawdy eklezjalne wykazuje większe natężenie potrzeb:

- oparcia i opieki ze strony innych;
- unikanie cierpienia i ucieczki od sytuacji niebezpiecznych;
- opiekuńczości, altruistycznego pomagania potrzebującym;
- działania i gotowość do intensywnego i trwałego wysiłku;

²¹ W grupie z wys. Ek jest 29 mężczyzn i 21 kobiet, w grupie z nis. Ek jest 16 mężczyzn i 34 kobiety.

- stałości, uporczywe trzymanie się form zachowania i działania, konsekwencja w działaniu, lojalność, wierność;
- uległości w poczuciu respektu, szacunku, konformizm wobec przyjętych zwyczajów, posłuszeństwo wobec osób wyżej stojących i przywódców;
- ładu wewnętrznego, koordynacji czynności, harmonii celów;
- pragmatyzmu, nastawienie na działalność fizyczną lub społeczną, przywiązywanie wagi do pieniędzy i społecznego prestiżu;
- zainteresowań humanistycznych, politycznych, społecznych;
- osiągnięć, przewycięzania oporu w świecie fizycznym i relacjach interpersonalnych, samodzielności, współzawodnictwa, solidności;
- osobistych osiągnięć, dążenie do osobistych sukcesów, wysoki poziom aspiracji.

Grupa nie akceptująca prawd eklezjalnych mając istotnie słabsze natężenie wymienionych potrzeb, wykazuje w porównaniu z grupą kościelnie ortodoksyjną istotnie wyższy poziom potrzeb:

- zabawy, podejmowanie czynności zabawowych dla nich samych;
- dysonansu wewnętrznego, brak koordynacji w działaniu i myślach;
- odsuwania innych od siebie, unikania więzi emocjonalnych;
- bierności, niechęci do działania z braku energii życiowej;
- autonomii, przeciwstawianie się ograniczeniom, opieranie się konwencjom i zwyczajom, unikanie odpowiedzialności.

Najdalsze od korelacji ze stosunkiem do Kościoła są potrzeby: ekszhibicjonizmu, porządku, przeciwdziałania.

III. Dyskusja wyników

Najważniejszym efektem przedstawionych badań jest potwierdzenie hipotezy, iż akceptacja religijnej doktryny związana jest ze strukturą potrzeb psychicznych jednostki. Z pełną jak i niepełną akceptacją prawd wiary związane jest większe nasilenie jednych potrzeb a mniejsze nasilenie innych, a więc określony układ potrzeb. Pomaga to w lepszym zrozumieniu przyczyn religijności tak pełnej (ortodoksyjnej), jak i selektywnej.

Z akceptacją prawd wszystkich obszarów teologicznych wiąże się większe natężenie potrzeby szukania oparcia u innych, opiekowania się innymi, aktywności i przystosowania się do rzeczywistości; z akceptacją twierdzeń teocentrycznych — potrzeby obiektywizmu, osobistych osiągnięć, uległości, humanistycznych zainteresowań i doznawania wrażeń zmysłowych; z akceptacją twierdzeń chrystocentrycznych — potrzeby

obiektywizmu i stałości; z akceptacją twierdzeń eschatycznych — potrzeby obiektywizmu, stałości, osobistych osiągnięć, uległości i praktycznych osiągnięć; z akceptacją twierdzeń eklezjalnych — potrzeby stałości, osobistych osiągnięć, zainteresowań humanistycznych, osiągnięć oraz potrzeby ładu wewnętrznego, uległości i unikania cierpienia.

Z obniżeniem akceptacji wszystkich obszarów *credo* koreluje większe nasilenie potrzeby bierności; z obniżeniem akceptacji twierdzeń teocentrycznych — potrzeby samowystarczalności (autonomii), odrzucenia, projekcji i narcyzmu; twierdzeń chrystocentrycznych — potrzeby autonomii, projekcji, zabawy i zmienności; twierdzeń eschatycznych — potrzeby autonomii, odrzucenia, projekcji i narcyzmu; twierdzeń eklezjalnych — potrzeby autonomii, odrzucenia, zabawy, zmienności oraz dysonansu wewnętrznego. Celem zrozumienia tych zależności zwrócimy uwagę na listę potrzeb *WU* Sterna pod kątem stwierdzonych związków z relacją do religijnych treści jako ich „integratów”

Potrzeby opiekowania się kimś i doznawania oparcia, które razem z uległością (tylko w *Ek*) konstytuują potrzebę przynależności, wchodzi w interakcję korzystną dla wszystkich obszarów przekonań. Potrzeba odrzucania i izolacji koreluje dodatnio z obniżeniem siły przekonań teocentrycznych, eschatycznych i eklezjalnych a potrzeba autonomii — przekonań teocentrycznych, chrystocentrycznych i eklezjalnych. Potrzeba doznań zmysłowych, która wyraża się w religijnej percepcji świata, koreluje dodatnio z akceptacją treści teocentrycznych. Potrzeba pokonywania przeszkód życiowych (potrzeba osiągnięć) idzie w parze z akceptacją eschatologii i eklezjologii. Potrzeba uległości (poniżenia siebie) osiąga większe natężenie u wysoko akceptujących twierdzenie teocentryczne i eschatyczne. Z potrzebą unikania urazów i niebezpieczeństw związana jest akceptacja prawd eklezjalnych. Zabawowe podejście do życia idzie w parze z obniżeniem akceptacji twierdzeń chrystocentrycznych i eklezjalnych. Osoby potrzebujące ładu wewnętrznego akceptują eklezjologię, a osoby wykazujące brak koordynacji w myśleniu i działaniu wykazują tendencję do odmowy akceptacji.

Energia życiowa wyrażająca się w intensywności i sile działania koreluje dodatnio z aprobatą wszystkich religijnych prawd, podczas gdy bierność i apatia z jej obniżeniem. Obiektywizm pozytywnie koreluje z twierdzeniami teocentrycznymi, chrystocentrycznymi i eschatycznymi a projekcyjność ujemnie z teocentrycznymi, chrystocentrycznymi i eschatycznymi. Z narcyzmem jest związane obniżenie aprobaty dla treści teocentrycznych i eschatycznych. Stałość nawyków i schematów reagowania jest wyższa u osób w pełni przyjmujących chrystologię, eschatologię i eklezjologię, podczas gdy zmienność reagowania cechuje osoby nie wyrażające akceptacji twierdzeń tych wymiarów. Wysoki po-

ziom aspiracji jest dodatnio skorelowany z intensywnością przekonań teocentrycznych, eschatycznych i eklezjalnych. Z ogólnych cech osobowości, praktyczne nastawienie do rzeczywistości koreluje z wysoką aprobatą wszystkich prawd a zainteresowania humanistyczne — prawd teocentrycznych i eklezjalnych.

Uzyskane zależności potwierdziły związek potrzeb badanych UW Sterna z problematyką religijnych przekonań, wydłużając listę zależności²². Rozpoznanie potrzeb jako korelatów uznawania prawd religijnych daje pełniejszy wgląd w źródła religijnych przekonań i ich intensywność, w psychologiczne przyczyny selektywnego stosunku do nauczania Kościoła. Nietrudno zauważyć, że prawdy eklezjalne częściej są integratami potrzeb niż inne wymiary religijnego nauczania, przypuszczalnie dlatego, że Kościół jest bliższy polu doświadczeń jednostki. Są też pewne potrzeby, które nie wchodzą w „reakcję psychologiczną” z religijnymi prawdami. Zastanawiająca jest regularna przewaga mężczyzn wśród wysoko akceptujących, a kobiet wśród nisko akceptujących religijne prawdy. W dalszych badaniach należałoby więc uwzględnić szerzej także zmienną płci.

Drugim owocem badań jest konstatacja, że warunkowanie akceptacji doktryny religijnej układem potrzeb psychicznych przebiega w sposób złożony. Asercję religijnych prawd modyfikuje język, za pośrednictwem którego podmiot wchodzi z nimi w kontakt²³. Dzięki zastosowaniu kilku sposobów formułowania tych samych prawd eschatologicznych uzyskano informację, że korelacja potrzeb i religijnych prawd (dogmatów) jest uwikłana w sposoby formułowania tych prawd, jak to wykazuje porównanie wyników zamieszczonych w tab. 3 i 4. Prawdy religijne w zależności od sposobu ich przedstawienia mogą stawać się bodźcami dla psychiki. Przypuszczalnie pewne „inklinacje podmiotowe”, jakimi są potrzeby, poszukują swego „zaspokojenia” w atrakcyjnych dla podmiotu — dzięki językowi — prawdach wiary.

²² W badaniach własnych (1991 b) stwierdzono związek potrzeb obiektywizmu — projekcyjności, aktywności — bierności, stałości — zmienności z intensywnością i spójnością przekonań religijnych. J. Bazylak stwierdził korelacje między ideologią religijną (*Kwestionariusz Piwowarskiego*) i następującymi potrzebami, mierzonymi *Kwestionariuszem Steina*: bezpieczeństwa, stowarzyszenia się, podporządkowania, porządku, zabawy, seksualną, autonomii, agresywności, uznania, ekshibicjonizmu i kompensacji (J. Bazylak, *Postawy religijne młodzieży i ich związki z wybranymi elementami osobowości*, Warszawa 1984, s. 158).

²³ Na związek asercji religijnych przekonań z językiem formuł zwróciłem uwagę w pracy: *Psychologiczna analiza...*, s. 181. Hunt (jw.) stwierdził, że recepcja religijnej tradycji jest uzależniona od interpretacji języka religijnego. Posługiwał się interpretacją dosłowną, antydosłowną i metaforyczną.

Związek akceptacji eschatologii — przy uwzględnieniu wszystkich wersji językowych — z potrzebami jest mocniejszy (0.005), szerszy (występuje więcej potrzeb związanych z *Es* /j/) niż przy akceptacji eschatologii sformułowanej tylko w jednej wersji, np. egzystencjalnej (*Es*). Pewne potrzeby wykazują związek tylko z akceptacją eschatologii sformułowanej egzystencjalnie, a inne tylko przy łącznym zastosowaniu wszystkich rodzajów języka.

Można wnosić, że pewne sformułowania treści religijnych są bardziej odpowiednie niż inne do wywołania rezonansu w układzie potrzeb. Potrzeby psychiczne zwracają się do religijnych treści w zależności od tego, czy te ostatnie służą ich ekspresji i zaspokojeniu. A za pośrednictwem języka prawdy te stają się obce lub bliskie, pociągające lub odpychające dla podmiotu.

WNIOSKI PASTORALNE

Stwierdzone zależności między akceptacją prawd wiary a potrzebami psychicznymi inspirują do wyciągnięcia wniosków w dziedzinie religijnego wychowania i duszpasterstwa.

Aby religijne prawdy mogły być przez człowieka zauważone, właściwie zinterpretowane i umożliwiły przyjęcie rzeczywistości nadprzyrodzonej, muszą być nie tylko teologicznie poprawne, ale także zrozumiałe formułowane. Oznacza to, że w ich wyrażaniu należy uwzględniać sposób doświadczania i rozumienia siebie i świata przez człowieka, konteksty, w jakich jest on zdolny rozumieć znaczenie religijnych prawd, oraz jego podmiotowe uwarunkowania.

Kontakt z prawdami wiary jest utrudniony ze względu na wieloznaczność pojęć używanych do ich przekazu oraz przez to, że dla wielu ludzi pojęcia te nie mają znaczenia religijnego. Nie wystarczy więc już używanie wyłącznie „zasłużonych” pojęć typu niebo, piekło, czyściec, odkupienie itd. Niegdyś, gdy ich symbolika była zrozumiała, nadawały się one do wyrażania dogmatów wiary. Wraz ze zmianami w kulturze, pojęcia te „sprofanowały się” w filozofii, teologii i w ludzkiej mentalności. Interpretowane literalnie, religijne pojęcia — symbole banalizują się i nie są w stanie przerosnąć sensu, do przekazywania którego zostały wprowadzone. Przestają więc spełniać swoje zadanie. Nie odsyłają wtedy człowieka do niczego poza sobą, do ich religijnego sensu lub robią to w sposób błędny. W wyniku tego niektórzy przyjmują ich literalną interpretację lub nie wnikają w ich znaczenie, gdyż to odpowiada poziomowi ich religijności lub też czynią tak z posłuszeństwa wobec autorytetu kościelnego. Inni natomiast nie odkrywając ich sensu, odrzucają

ich przesłanie, powątpiewają w ich prawdziwość. Trudno się temu dziwić, skoro np. piekło czy niebo jest rozumiane bardziej jako fizyczne miejsce niż jako stan istnienia w relacji do Boga. Jeżeli pojęcie Boga jest łączone z obrazem władcy na tronie, a nie z Tajemnicą ujawniającą się przez rzeczywistość stworzenia i zapraszającą do religijnej relacji. Jeżeli Kościół jest spostrzegany przede wszystkim jako instytucja i miejsce odbywania się nabożeństw a nie jako symbol autentycznego spotkania oraz najgłębszej wspólnoty z Bogiem i innymi, propozycją „nie do odrzucenia”, jako środowisko do realizacji wielu potrzeb i ideałów, własnych i ogólnoludzkich.

W wyniku „exodusu sensu” z pojęć używanych do przekazu Objawienia, przydatność dotychczasowego języka do wypowiedzania dogmatów zmniejszyła się. Dlatego potrzeba sformułowań alternatywnych, w których równie autentycznie i zrozumiale można wypowiadać dogmatyczne prawdy. Będzie to uwzględnienie drogi, jaką przebyła teologia w interpretacji pojęć teologicznych (od obiektywizacji w neoscholastyce, przez egzystencjalizację, do chrystologizacji dzisiaj). Gdy współczesny człowiek — za sprawą komunikatywności języka kościelnego nauczania (katecheza, kazanie) i wychowania — odkryje większą odpowiedniość między własnym życiem a prawdami np. eschatologicznymi, tak jak to chyba ma miejsce wobec chrystologii, to łatwiej dostrzeże jej organiczny związek z aprobowaną przez siebie chrystologią, a całości z własnym życiem²⁴. Chyba że akceptacja chrystologii służy zaspokojeniu potrzeb życia ziemskiego, a nie oznacza jednocześnie przyjęcia obietnicy i gwarancji życia po śmierci.

Słuchacze chrześcijańskiego orędzia powinni mieć do niego dostęp w języku własnych doświadczeń, by mogli się przekonać o wiarygodności chrześcijańskich prawd w kontakcie z Bogiem. Dla jednych (zależy to również od dojrzałości religijnej) odpowiedniejszy jest język tradycyjnych pojęć, dla innych pojęć uwzględniających egzystencjalne doświadczenia człowieka w budowaniu relacji do Boga, a dla wszystkich — personalny język międzyosobowej komunikacji z Bogiem, Chrystusem.

Aby wiedzieć, jak mówić o Bogu, dzielić się wyznawanym *credo*, trzeba koniecznie uzyskiwać informacje nie tylko o tym, czy przekaz

²⁴ Odrzucanie np. eschatologii jest nielogiczne z punktu widzenia teologii dogmatycznej, skoro jest ona rozwinięciem wiary w Trójosobowego Boga (por. J. R a t z i n g e r, jw., s. 4). Wyjaśnienie tego faktu ułatwiłoby chyba łączne uwzględnienie funkcji języka religijnego przekazu oraz wsparcia aseracji chrystologii i eschatologii na aktywności poznawczej, religijnej socjalizacji i religijnym doświadczeniu jednostki (por. W. C h a i m, *Psychologiczna analiza...*).

wiary jest przyjmowany, jak to się często dzieje, ale czy jest rozumiany i jak odbiorcy te prawdy rozumieją, oraz co te prawdy w nich wywołują. Pomoże to nie tylko korygować rozumienie prawd wiary, ale znaleźć właściwe sposoby i środki służące ich wyrażaniu ²⁵.

ACCEPTANCE OF RELIGIOUS BELIEFS AND THE STRUCTURE OF NEEDS

S u m m a r y

The objective of this exploration is to analyse the relation between the acceptance (complete or selective) of the tenet system within the Christian religion and the structure of needs. *The Scale of Consistency of Religious Beliefs*, worked out by the author of his article, was used to estimate the acceptance of religious beliefs. The structure of needs was tested by means of the *Stern Activities Index*. In order to verify the hypothesis about existence of such relations the groups of complete and selective acceptance of the basic fields of religious doctrines (theocentric, christocentric, eschatic and ecclesiastical) were compared according to the intensity of Stern's 24 needs.

As a result it was discovered that significant differences of needs intensity existed between groups of complete and selective (incomplete) acceptance belonging to already mentioned doctrinal fields:

1) theocentric — in the range of needs: Humanism, Pragmatism, Energy, Passivity, Nurturance, Rejection, Sentience, Narcism, Succordance, Autonomy, Abasement, Objectivity, Projectivity, Ego Achievement,

2) christocentric — in the range of needs: Energy, Passivity, Nurturance, Succordance, Autonomy, Objectivity, Projectivity, Play, Change, Sameness,

3) eschatic — in needs: Pragmatism, Energy, Passivity, Rejection, Narcism, Abasement, Objectivity, Projectivity, Sameness, Ego Achievement,

4) ecclesiastical — needs: Humanism, Pragmatism, Energy, Passivity, Conjectivity, Disjunctivity, Deference, Nurturance, Rejection, Harmavoidance, Achievement, Succordance, Autonomy, Play, Change, Sameness, Ego Achievement.

It was also identified that the correlation between acceptance of religious doctrines and need structure is conditioned by the language in which they are expressed.

²⁵ Por. J.-P. Sonnet, *Les langages de la foi*, „Nouvelle Revue Theologique” 108:1986 s. 404—419; C. Dagnes, *Dire Dieu à l'homme d'aujourd'hui*, „La Documentation Catholique” 21:1993 s. 1023—1029.